

P A W E Ł P O R W O Ł

Zespół budynków sanatoryjnych w Wodzisławiu Śl. - Wilchwach

Nieopodal biegnącej przez wodzisławską dzielnicę Wilchwy głównej drogi do Jastrzębia, a konkretnie przy odchodzącej od niej w lewo ul. Brackiej, położony jest na skraju lasu miejskiego Wojewódzki Szpital Chorób Płuc im. dr. Alojzego Pawelca. Od początku swego istnienia, sięgającego końca XIX w., aż do niedawna jeszcze nosił on nazwę sanatorium lub lecznica przeciwgruźlicza. W skład zespołu dawnych budynków sanatoryjnych, a obecnie szpitalnych, zbudowanych na przestrzeni lat 1897–1913, wchodzi pawilon główny, budynek gospodarczo-administracyjny, kotłownia, dom mieszkalny i tzw. willa lekarzy. Obiekty te usytuowane są na powierzchni kilkuhektarowego, ogrodzonego terenu, porośniętego starodrzewiem i przeciętego głębokim wąwozem. Ze względu na swój walor historyczny, architektoniczny i przyrodniczy zespół ten wpisany został 11 XII 2000 r. do rejestru zabytków województwa śląskiego pod numerem A/40/01.

dom mieszkalny

kotłownia

willa

pawilon główny

budynek gospodarczo-administracyjny

◆ Lokalizacja zespołu budynków sanatoryjnych na planie z 1900 r.

Pawilon główny szpitala jest budynkiem wolno stojącym, trzypiętrowym, w całości podpiwniczonym. Składa się z trzech części: środkowej, zwanej korpusem, na rzucie prostokąta i dostawionych do jej krótszych boków dwóch skrzydeł, również na planie prostokąta. Skrzydła zamykają

dwa prostokątne aneksy, do których od strony północnej przylegają wieloboczne przybudówki. Budynek osadzony jest na wysokim cokole, mury z czerwonej cegły i nieotynkowane. Posiada dach wielospadowy i wielopołaciowy, przekryty czerwoną dachówką ceramiczną. Dwuspadowy dach

▲ *Współczesny widok pawilonu głównego od strony południowej*

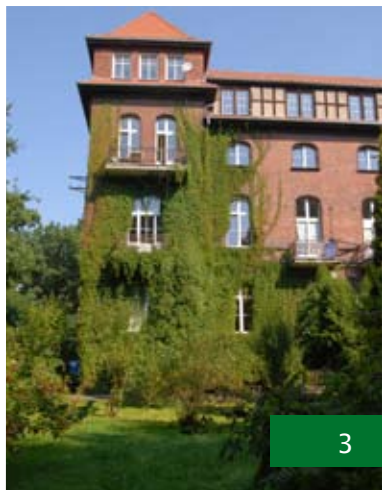
nad korpusem wieńczy ośmioboczna wieżyczka z zegarem. Wejście główne do budynku znajduje się od strony północnej w części środkowej i prowadzi kilkoma stopniami do korytarza na parterze, skąd następnie symetrycznie położonymi klatkami schodowymi przedostać się można na wyższe kondygnacje. Dodatkowe klatki schodowe mieszczą się w wielobocznych przybudówkach.

Elewację południową budynku – fasadową, charakteryzują trzy ryzality w korpusie i dwa ryzality zamykające skrzydła. Ryzalit środkowy wieńczy trójkątny tympanon, a pozostałe dwa boczne ryzality korpusu oraz skrajne skrzydeł zamknięte są lukarnami. Wszystkie otwory okienne są zróżnicowane zarówno pod względem wielkości jak i zamknięcia; najczęściej występują nadproża odcinkowe albo łukowe. Okna ostatniej kondygnacji ryzalitu środkowego oraz okna na I i II piętrze ryzalitów bocznych korpusu zdobią balkony z metalowymi balustradami. Podobne balkony zdobią także okna I piętra skrzydeł oraz okna I i II piętra ryzalitów skrajnych skrzydeł.

Pomiędzy ryzalitami korpusu w każdej kondygnacji znajdują się loggie.

Elewację północną charakteryzuje z kolei rozbudowany na osi korpusu ryzalit z dwoma występami po bokach oraz ryzality zamykające skrzydła, z przystającymi do nich wielobocznymi przybudówkami. Ryzalit środkowy korpusu wieńczy nadstawka, nakryta daszkiem i ujęta trójkątnymi szczytami, zaś w połączeniach dachowych umieszczone są lukarny z daszkami półokrągłymi. Poza prostokątnymi oknami w nadstawce ryzalitu środkowego i w lukarnach, pozostałe otwory okienne zamknięte są nadprożami odcinkowymi lub łukowymi.

▼ *Fragment skrzydła zachodniego*

♣ *Budynek gospodarczo-administracyjny*

Budynek gospodarczo-administracyjny, stojący z północnej strony pawilonu głównego, jest obiektem parterowym, wymurowanym z cegieł i nieotynkowanym z zewnątrz poza niewielkimi fragmentami w górnych partiach ścian. Bryła budynku składa się z kilku połączonych z sobą segmentów, okalających wewnętrzny dziedziniec – patio. Całość nakryta jest wielospadowym dachem. Główne wejście do budynku znajduje się w jego południowej części. Wewnątrz budynku istnieje szereg pomieszczeń o różnorodnym przeznaczeniu i funkcji, spośród których najważniejsze to: pralnia, kuchnia, jadalnia i biura administracji. Otwory okienne zamknięte są, podobnie jak i otwory drzwiowe, ceglanyimi łukami konstrukcyjnymi.

♣ *Dom mieszkalny*

Budynek kotłowni, usytuowany na północ od budynku gospodarczego, jest obiektem parterowym, wymurowanym z cegły na rzucie zbliżonym do kwadratu, nakrytym dachem wielospadowym. Środkowe partie ścian w elewacji północnej i południowej zwieńczone są szczytami. Formę dekoracyjną stanowią prostokątne blendy w elewacji północnej, zaś w elewacji wschodniej i południowej płaskie pilastry dzielące ściany na kilka pól, w których płaszczyzną wpisane są otwory okienne i drzwiowe, przesklepione łukami.

♣ *Kotłownia*

Dom mieszkalny, położony z zachodniej strony pawilonu głównego szpitala, jest budynkiem parterowym, na rzucie prostokąta, wymurowanym z cegły, otynkowanym. Posiada dach dwuspadowy, przerwany w środkowej części połączenia północnej i południowej nadbudówkami nakrytymi dwuspadowymi daszkami. Na osi budynku znajduje się przechodnia sień z wejściem głównym od strony północnej, skomunikowana z pomieszczeniami na parterze domu, a za pomocą schodów jednobiegowych również z poddaszem i piwnicą.

Willa, stojąca po lewej stronie drogi wewnętrznej w obrębie szpitala i utrzymana w stylu cottage z domieszką ornamentyki secesyjnej, jest budynkiem piętrowym wymurowanym z cegły, podpiwniczonym, z użytkowanym poddaszem, nakrytym dachem wielopołaciowym. Wejście główne do willi, usytuowane w elewacji wschodniej budynku, prowadzi poprzez wąski przedsionek, nakryty trójpołaciowym daszkiem, wspartym z przodu na drewnianych podpórkach. Nad drzwiami znajduje się owalny medalion z łacińskim pozdrowieniem SALVE wewnątrz. W elewacji południowej willi uwagę zwraca trapezowy wykusz z przednią ścianką przeszkloną trójdzielnym oknem i zdobioną sztukaterią oraz fragment ściany poddasza wypełniony murem pruskim i nadwieszonym wykuszem wielobocznym, a także arkadowa blenda z prostokątnym otworem drzwiowym. Czoło arkady, sięgające pierwszego piętra, zamyka zewnętrzną przestrzeń istniejącego tam balkonu. Elewacja północna wyróżnia się dużym oknem klatki schodowej wypełnionym witrażem.

▼ Willa

***Dr Alojzy Pawelec**, którego imieniem nazwano lecznicę na Wilchwach w stulecie jej istnienia, urodził się 9 I 1886 r. w pobliskich Markłowicach. Medycynę studiował na kilku uczelniach, zanim w 1913 r. uzyskał w Dreźnie dyplom lekarza. W 1918 r. osiedlił się w Wodzisławiu. Brał udział w powstaniach śląskich, walcząc m.in. z bronią w rękę w bitwie pod Olzą. W latach 1930-1939 był senatorem RP a w 1938 r. został wicemarszałkiem Senatu. Po wybuchu II wojny światowej musiał uchodzić z Wodzisławia. Ukrywał się we Francji. Do kraju wrócił w 1946 r. Organizował sanatorium przeciwgruźlicze w Sokolowcu, a następnie był ordynatorem uzdrowiska w Szczawnie Zdroju. W 1964 r. przeprowadził się do Katowic, gdzie zmarł 18 VIII 1972 r. Pochowany został na cmentarzu w Wodzisławiu Śl.*

▲ *Pierwotny wygląd pawilonu głównego od strony południowej*

Geneza powstania sanatorium przeciwgruźliczego na Wilchwach sięga 1895 r. 15 października tegoż roku ówczesny członek Rady Lekarskiej Rejencji Opolskiej – dr Emanuel Roth, wygłosił na posiedzeniu lekarzy górnośląskich w Katowicach referat zatytułowany "O zakładaniu lecznic dla niezamożnych chorych na płuca, ze szczególnym uwzględnieniem stosunków Górnego Śląska". Efektem wygłoszonego referatu było powołanie komisji, która miała zająć się przedstawionym problemem. Przekształciła się ona później w Stowarzyszenie Lecznicy dla Chorych na Płuca w Rejencji Opolskiej, a jego zadaniem było zebranie funduszy na budowę lecznicy (sanatorium) i znalezienie terenu, na którym mogłaby stać. Spośród kilku zgłoszonych propozycji aprobatę zyskała oferta władz miasta Wodzisławia, dotycząca bezpłatnego przekazania pod budowę sanatorium terenu o powierzchni 1,6 ha, położonego na skraju lasu w niedalekiej odległości od miasta. Po wykupieniu sąsiednich gruntów teren ten powiększono do 5 ha. Działalność stowarzyszenia pozwoliła zebrać wkrótce taką

ilość środków finansowych, że wiosną 1897 r. można było przystąpić do budowy sanatorium. Pracami budowlanymi kierował radca do spraw budownictwa Rejencji Opolskiej – Zickler z Opola. Przebiegały one szybko i sprawnie i już 2 lipca 1898 r. odbyło się uroczyste otwarcie kompleksu budynków sanatoryjnych. Składały się nań: pawilon główny, budynek pralni, budynek tzw. maszynowni oraz na zachód od pawilonu głównego usytuowany dom mieszkalny. Sanatorium nosiło wówczas nazwę Volks – Heilstätte für Lungenkranke zu Loslau O.[ber] S.[chlesien].

Pawilon główny, wybudowany na rzucie wydłużonego prostokąta, miał długość 87,26 m. Wzniesiony był z cegły czerwonej, podpiwniczony i posiadał dwa piętra. Charakteryzował się wyodrębnioną wyraźnie częścią środkową, rozbitą w elewacji południowej i północnej trzema ryzalitami, i dwoma podłużnymi skrzydłami, zamkniętymi również ryzalitami. Partie ryzalitowe wystawały nieco wyżej od łączących je części budynku. Wszystkie nakryte były płaskim dachem.

Ciąg komunikacyjny w budynku zaczynał się od wejścia głównego, zlokalizowanego w części środkowej od strony północnej i prowadził dwiema klatkami schodowymi na wyższe kondygnacje. Oprócz tego istniały jeszcze dwie boczne klatki schodowe w zakończeniach skrzydeł. Całą południową stronę budynku oraz wschodnią i częściowo zachodnią oplatała drewniana weranda o szerokości 4 m, nakryta daszkiem.

Wnętrze pawilonu głównego sanatorium zaprojektowane zostało zgodnie z założeniem, iż przebywać w nim może jednorazowo 90 pacjentów płci męskiej. Przeznaczone dla nich sale rozmieszczone były na poszczególnych kondygnacjach budynku z jego południowej strony. Na parterze istniało 14 sal chorych, na I piętrze było ich 10, a na II piętrze znów 14. W sumie w całym gmachu znajdowało się 38 sal chorych, z czego 5 pokoi wyposażonych było w 4 łóżka, 15 pokoi posiadało po 3 łóżka, 7 po 2, zaś w 11 pokojach stało 1 łóżko. W przeciągu dwóch lat funkcjonowania lecznicy udało się liczbę łóżek chorych podwyższyć do 100. Łóżka dla sal chorych wykonała firma Westphal & Reinhold z Berlina. Wyposażone były w regulowany podglówek, a materace posiadały sprężynowe podłoże. W wykonaniu tej firmy pochodziły również metalowe stoliki przyłóżkowe z blatem szklanym. Natomiast bieliznę pościelową i nakrycia na łóżka dostarczył zakład B. Pragera z Kluczborka.

Na parterze w środkowej części budynku znajdowała się duża sala jadalna dla chorych, a nad nią, na I piętrze, mieściła się obszerna świetlica. Na obydwu piętrach rozmieszczone były łazienki i klozety. Pozostałą przestrzeń lokalową w pawilonie głównym zagospodarowano m.in. w ten sposób, że na jego parterze umieszczono pokój przyjęć i badań chorych, pokój odwiedzin (rozmównica), laboratorium i dyżurkę. Istniał tam także pokój do wymiany obuwia wyjściowego pacjentów na obuwie szpitalne, bowiem tylko w takim wolno było w tym budynku chodzić. Na I piętrze znajdowała się również dyżurka oraz mieszkania dla lekarza naczelnego sanatorium i jego zarządcy administracyjnego. Natomiast II piętro zajmowały pomieszczenia na bieliznę kąpielową, pościel itp. W podziemiu budynku urządzono we wschodnim skrzydle jadalnię i pokoje sypialne dla personelu gospodarczego, w środkowej zaś części zainstalowano łazienki dla pracowników. Część zachodnią piwnicy przeznaczono na suszarnię bielizny kąpielowej, pomieszczenie do przechowywania obuwia zmiennego oraz magazyny.

▼ *Widok pawilonu głównego sanatorium z ogrodu willi z ok. 1907 r.*

Dr George Liebe

Pierwszym kierownikiem – lekarzem naczelnym wodzisławskiego sanatorium był dr George Liebe. Kiedy wkrótce jednak wyjechał do Waldhof Elgershausen, jego miejsce zajął w lipcu 1899 r. dr Otto Schrader, który po wybuchu I wojny światowej zaciągnięty został do armii niemieckiej i wysłany na front rosyjski, gdzie zmarł 7 IV 1915 r.; ciało przewieziono do Wodzisławia i pochowano na cmentarzu ewangelickim. Po nim kierownictwo sanatorium objął dr Haeger.

▼ Grób Otto Schradera

Specyfika sanatorium wymagała właściwego w nim przepływu i dopływu powietrza, a także wystarczającej ilości światła. Z tego więc względu wysokość pomieszczeń w środkowej części pawilonu na parterze oraz I piętrze wynosiła 4,80 m, w skrzydłach natomiast 4,70. Jadalnia i świetlica były o 0,65 m wyższe. Korytarze zaś, w zależności od kondygnacji, miały ok. 2,50 m szerokości. W tym samym również celu zaprojektowane zostały odpowiednio duże okna w salach chorych, które dodatkowo wyposażone były bądź to w loggie bądź balkony z metalowymi balustradami.

Ogrzewanie sanatorium odbywało się za pomocą centralnego systemu wodno – parowego, wykonanego przez firmę Minsapost & Prauser z Wrocławia. Kotłownia znajdowała się w budynku maszynowni, skąd ciepło rozprowadzane było rurami do żeliwnych grzejników zamontowanych we wszystkich salach i na korytarzach pawilonu głównego.

Wodę na swoje potrzeby sanatorium czerpało ze źródła znajdującego się w odległości około 400 m od budynku głównego w okolicznym lesie. Jego ujęcie wykonała firma W. Pfeffer z Halle nad Soławą. Woda wpływała w pierw do wymurowanego w pobliżu źródła basenu, a następnie za pomocą pompy z napędem elektrycznym tłoczona była rurami do dwóch znajdujących się na poddaszu budynku rezerwarów o łącznej pojemności

około 30 m³, z których z kolei była rozprowadzana systemem grawitacyjnym po całym obiekcie.

W salach chorych umocowano na ścianach fajansowe umywalki z doprowadzeniem wody oraz jej odpływem. Na każdym piętrze budynku znajdowały się toalety z miskami klozetowymi splukiwanymi wodą oraz urynały. Znajdowały się w nich również specjalnie skonstruowane spluwaczki w postaci wiszących ok. 90 cm od podłogi metalowych misek z kurkami wody i jej odpływem. Wszelkie ścieki z sanatorium, poza opadami atmosferycznymi, były odprowadzane po stoku leśnym do oddalonej ok. 400 m od jego budynków tzw. klarowni, złożonej z trzech osadników.

Około 25 m na północ od pawilonu głównego postawiony został z czerwonej cegły parterowy, prostokątny budynek, w którym mieściła się pralnia parowa. Znajdujące się w niej urządzenia do prania oraz dezynfekcji bielizny szpitalnej dostarczyła firma D. Schimmel & Co. z Chemnitz w Saksonii.

Pięć metrów z kolei za budynkiem pralni usytuowany był parterowy budynek tzw. maszynowni, gdzie znajdowały się dwa kotły parowe z 1894 i 1897 r., sprowadzone z Mikołowa. Znajdowały się tam również urządzenia wytwarzające energię elektryczną na potrzeby sanatorium. Te ostatnie wyprodukowano w fabryce elektryczności W. Lahmeyera we Wrocławiu. Napędzana parą

Dr Józef Janicki

W 1922 r. lekarzem naczelnym placówki został dr Alojzy Pawelec. Na stanowisku tym pozostał on aż do wybuchu II wojny światowej. Po zakończeniu wojny funkcję dyrektora sanatorium pełnił od 1 I 1949 r. do 31 III 1951 r. dr Kazimierz Slesiński, a od 20 VIII 1954 r. aż do 30 IX 1986 r. dr Józef Janicki. Później dyrektorem został dr Wojciech Drupka (do 3 V 1990 r.) Od 1 X 1990 r. sanatorium kierowała dr Danuta Taratucha-Papiorek, a od 4 VII 2001 r. dyrektorem szpitala aż do chwili obecnej jest dr Weronika Lach – Witych.

Dr Weronika Lach-Witych

▲ *Willa dla lekarza naczelnego sanatorium, stan z ok. 1907 r.*

wodną maszyną uruchamiała dwa generatory prądu stałego. Jedna prądnica była w stanie przy 800 obrotach na minutę zasilić 320 żarówek jarzeniowych. Druga, mniejsza, służyła do ładowania zgromadzonych w odrębnym pomieszczeniu 110 akumulatorów w pojemnikach szklanych, które w wypadku awarii urządzeń zapewniały dopływ prądu przez około trzy godziny.

Prąd elektryczny do budynku głównego doprowadzany był drutami schowanymi w mурowanych kanałach, w których biegły również rury centralnego ogrzewania. Jego rozdział następował z dwóch zamontowanych na każdym piętrze centralek. W samym tylko budynku głównym zainstalowanych zostało 210 żarówek o różnej mocy, w tym w stołówce i świetlicy było ich 24. Plac przed budynkiem głównym i przestrzeń pomiędzy nim a maszynownią oświetlało 13 lamp. Prąd wysyłany był również przewodami naziemnymi na słupach do miejsca ujęcia wody dla zasilania silnika elektrycznego pompy.

Do zespołu pierwotnych budynków sanatoryjnych zaliczany jest także dom mieszkalny, stojący na zachód od pawilonu głównego. Faktycznie jednak znajdował się on już wcześniej w tym miejscu i pełnił funkcję leśniczówki. Przejęty wraz z całym terenem, został po wybudowaniu sanatorium zaadaptowany na mieszkania dla personelu pomocniczego lecznicy.

Już wkrótce po rozpoczęciu działalności sanatorium okazało się, że potrzeby środowiska górnośląskiego w zakresie leczenia chorych na płuca są dużo większe, niż zakładane możliwości tej placówki. Zarząd Stowarzyszenia Lecznicy dla Chorych na Płuca w Rejencji Opolskiej, któremu podlegało wodziszawskie sanatorium, postanowił więc je powiększyć. Sporządzenie projektu rozbudowy jego obiektów oraz budowy domu dla lekarza naczelnego powierzono firmie Mohr & Weidner z Berlina.

W pierwszym rzędzie zdecydowano się powiększyć budynki pralni, dostawiając w 1903 r. pomiędzy nim a pawilonem głównym skrzydło w kształcie litery U. W ten sposób powstał niejako nowy budynek z wewnętrznym, prostokątnym dziedzińcem. W południowej jego części umieszczono jadalnię dla pacjentów a z zachodniej strony kuchnię, wyposażoną w piec parowy. W jej pobliżu znajdowały się pomieszczenia do wydawania posiłków i obierania jarzyn oraz zmywarka do naczyń firmy Columbus, a także

chłodnia i magazyny. Od wschodu granoczyła z salą jadalną łaźnia dla pacjentów, w której przeprowadzano terapię hydroleczniczą przy zastosowaniu natrysków masujących i kąpeli, a w suterenie pod łaźnią urządzono basen. Do południowej ściany jadalni dobudowano nieco później maleńką kaplicę w kształcie apsydy. W części północnej zaś budynku nadal znajdowała się pralnia, suszarnia i magiel do prasowania bielizny szpitalnej oraz pomieszczenia do jej dezynfekcji. Przybyły natomiast warsztaty: stolarski i ślusarski. Nowo powstały budynek połączono z pawilonem głównym łącznikiem komunikacyjnym w postaci zadaszonego korytarza z arkadowymi częściowo ścianami.

W 1907 r. wybudowano w niedalekim sąsiedztwie drogi prowadzącej do sanatorium okazałą willę z przeznaczeniem na mieszkanie dla lekarza naczelnego lecznicy.

Projekt powiększenia pawilonu głównego sanatorium zakładał dobudowę do niego jeszcze jednej kondygnacji oraz zmianę konstrukcji dachu. Miało to umożliwić przebywa-

nie jednorazowo na leczeniu w tym budynku 210 chorych. Prace nad rozbudową pawilonu rozpoczęły się w 1910 r. i trwały do 1913 r. Po nadbudowaniu nowej kondygnacji jego bryła zmieniła swój wygląd na taki jaki istnieje obecnie.

Wraz z rozbudową pawilonu głównego zmieniło się też jego zagospodarowanie, które pozwoliło zwiększyć ilość łóżek dla chorych aż do 225. Tak zatem w piwnicach umieszczono m.in. od strony południowej w środkowej części magazyn przykryć używanych na leżalnia i magazyn żywności, a od strony północnej pomieszczenie do przeprowadzania dezynfekcji płowcin. We wschodnim zaś skrzydle piwnicy urządzono mieszkania dla personelu – kucharek. Na parterze budynku od strony południowej istniały w dalszym ciągu sale chorych z 1–5 łózkami. Największą, w środkowej części, w której wcześniej znajdowała się jadalnia, podzielono parawanami na trzy oddziały mogące pomieścić w sumie 12 łóżek chorych. Na I piętrze pozostawiono w dawnym miejscu świetlicę, a od strony północnej umieszczono laboratorium, pokoje badań pacjentów oraz gabinet rentgenowski. Skrzy-

▼ *Pawilon główny po rozbudowie (rysunek M. Weidnera z 1913 r.)*

Posąg Diany z psem, rzymskiej bogini łowów, lasów i zwierząt, stojący w parku szpitalnym na wprost pawilonu głównego. Rzeźbę tę ufundował prawdopodobnie dr A. Pawelec, zamieszany myśliwy, ozdabiając nią środek gazonu na podjeździe do willi, w której mieszkał w okresie międzywojennym. Nie wiadomo kto jest jej autorem, ani kiedy i w jakich okolicznościach znalazła się na obecnym miejscu, ale zdążyła już obrosnąć legendami i choć nie jest zbyt ładna, a w dodatku nieco uszkodzona, to stanowi na tle bujnej zieleni parku miły akcent i trwały jego element.

dła natomiast w tej kondygnacji zajmowali pacjenci, dla których przeznaczono w sumie 16 sal, 1–6. osobowych. Na II piętrze wydzielono od strony południowej 16 również sal dla chorych z podobną ilością łóżek. Po przeciwnej stronie znalazły się pomieszczenia dla lekarza asystenta i przełożonej pielęgniarek.

W obu skrzydłach dobudowanego poddasza urządzono głównie mieszkania: w zachodnim skrzydle dla lekarza asystenta, we wschodnim dla siostry przełożonej. W części środkowej przygotowano skromniejsze mieszkanie przeznaczone dla lekarza opiekującego się łaźnią pacjentów. Umieszczono tu również laboratorium i bibliotekę. Prawdopodobnie podczas nadbudowywania pawilonu głównego zainstalowana została także winda towarowo-osobowa.

Po przeprowadzonej w latach 1903 – 1913 rozbudowie sanatorium, aż do II wojny światowej nie dokonywano w nim większych prac budowlanych. Duże jednak zmiany zaistniały w tym okresie w otoczeniu sanatorium. Zachodziły

◀ *Elewacja południowa pawilonu głównego sanatorium z końca lat 20. XX w.*

◆ Okno witrażowe w ścianie dawnej kaplicy sanatoryjnej

one również w strukturze organizacyjnej placówki. Dotychczasowego właściciela i zarządcę zastąpiła w 1922 r. Spółka Bracka z siedzibą w Tarnowskich Górach. Zmieniła się więc i jej nazwa na Lecznica Przeciwgruźlicza Spółki Brackiej.

Spośród inwestycji zrealizowanych w latach międzywojennych na terenie sanatorium należy wymienić ogrodzenie w latach 1936–1938 całego obszaru wysokim murem z cegły. Przeobrażono też wówczas otaczający sanatorium las w pięknie zakomponowany park, w którym wytyczono alejki spacerowe, biegnące po zboczach wąwozu, a jego brzegi połączono wygiętą kładką. Drewnianą werandę, obiegającą od frontu pawilon główny i służącą za leżalnię, rozebrano, a w zamian wybudowano z prawej jego strony leżalnię murywaną, dwupiętrową. W tym również czasie sanatorium przestało korzystać z własnych generatorów prądowłórczych i przeszło na zasilanie energią dostarczaną z elektrowni kopalni "Emma" (obecnie "Marcel") w Radlinie.

Wybuch II wojny światowej nie przerwał funkcjonowania lecznicy. Wiosną 1945 r., kiedy wojna zbliżała się już ku końcowi, w pobliżu sanatorium toczyły się walki, w wyniku których jego budynki zostały uszkodzone. Nie przeszkodziło to jednak urządzeniu w nich na krótko radzieckiego szpitala polowego, skutkiem czego uległy jeszcze większej dewastacji. Remont budynków trwał kilka lat i przyjmowanie pacjentów można było rozpocząć dopiero od 1 IV 1949 r. Wcześniej nastąpiła znów zmiana właściciela wodzisławskiej lecznicy i jej nazwa. Z dniem 1 III 1947 r. placówka przeszła pod nadzór Zakładu Ubezpieczeń Społecznych – Oddział w Chorzowie i zmieniła nazwę na Państwowe Sanatorium Przeciwgruźlicze.

W późniejszych latach nie przeprowadzono wprawdzie w sanatorium większych remontów, ale z konieczności dokonywano modernizacji jego obiektów, jak np. ulepszenie funkcjonowania klarowni ścieków poprzez wybudowanie chlorowni. Przekształcano również i adaptowano zgodnie z aktualnymi potrzebami różne pomieszczenia. Zmieniły się bowiem w latach powojennych metody leczenia osób chorych

◆ *Hydromasaże i kąpiel w basenie*

▲ Pawilon główny sanatorium z lat 30. XX w. z widoczną z prawej strony murowaną leżalnią piętrową

Grota kamienna w pobliżu budynku głównego szpitala, wykonana na wzór grotty z Lourdes. Nie jest znana data jej budowy, ale na początku lat 30. XX w. już stała i odprawiane były przy niej nabożeństwa majowe, a w październiku różańcowe. Pierwotnie znajdowały się wewnątrz grotty figura Matki Boskiej i św. Bernadetty, które na początku 1939 r. zostały rozbite przez nieznaną sprawców.

na płuca, wymagające specjalistycznych pracowni, laboratoriów i nowoczesnego sprzętu. Z tego też powodu urządzono w 2. poł. lat 50. XX w. w lewym skrzydle piwnicy pawilonu głównego duże laboratorium bakteriologiczno-chemiczne.

Nowe trendy w sposobie leczenia chorób płuc pociągnęły za sobą stopniowo także przekształcenie dotychczasowego sanatorium przeciwgruźliczego w lecznicę zajmującą się nie tylko gruźlicą płuc, ale i innymi chorobami układu od-

▲ Kładka nad wąwozem w parku

dechowego. Wyrazem tych tendencji stała się kolejna zmiana – od 18 VI 1993 r. – nazwy placówki na Wojewódzki Szpital Chorób Płuc im dr. Alojzego Pawelca w Wodzisławiu Śl. Ogólny jednak brak środków finansowych na cele inwestycyjne sprawił, że stan zachowania budynków szpitalnych zaczął się z roku na rok pogarszać i domagać coraz usilniej napraw.

◀ *Widok szpitalnego korytarza*

Remont szpitala rozpoczął się dopiero na początku obecnego wieku. W 2002 r. podjęto decyzję o wymianie dotychczasowej kotłowni na nową oraz instalacji centralnego ogrzewania. Stare kotły zastąpiono kotłami nowej generacji, oszczędnymi i ekologicznymi. Później wyremontowano kuchnię oraz konstrukcję dachową nad jej pomieszczeniem. W dalszej kolejności wymieniono pokrycie dachowe na budynku pawilonu głównego i wstawiono w nim nowe okna. Uporządkowano również sprawy wodno-ściekowe szpitala, budując nowy wodociąg, pozwalający czerpać wodę z sieci miejskiej, i kolektor, służący odprowadzaniu ścieków do oczyszczalni "Karkoszka". W budynku głównym zaś zamontowano windę osobową, przystosowano sanitariaty do użytku osób niepełnosprawnych oraz zmodernizowano jego wnętrze, by odpowiadało współczesnym wymogom szpitalnym. Przeprowadzane remonty i inwestycje miały na celu polepszenie głównie warunków pobytu chorych w szpitalu, ale równie ważnym też powodem ich podjęcia było ratowanie zabytkowej substancji budynków szpitalnych i przywrócenie im niegdysiejszego splendoru.

◀ *Sala chorych*

Wojewódzki Szpital Chorób Płuc im. dr. A. Pawelca w Wodzisławiu Śl. jest samodzielnym zakładem opieki zdrowotnej.

W jego skład wchodzi:

- *Oddział I Gruźlicy i Chorób Płuc,*
- *Oddział II Pulmonologiczny,*
- *Oddział III Pulmonologii i Rehabilitacji Oddechowej,*
- *Poradnia Chorób Płuc i Gruźlicy*
- *Zespół Domowego Leczenia Tlenem.*

Szpital zajmuje się diagnostyką i leczeniem chorych z problemami układu oddechowego, tj. gruźlicy, nowotworów płuc, przewlekłego schorzenia oskrzeli.

◀ *Fragment pracowni RTG*

Przygotowanie do druku i druk:

Drukarnia „BATEREX”

47-400 Racibórz, ul. Zakładowa 2, tel. 0 32 415 00 89

Zdjęcia:

współczesne: FOTO GAWĘDA, Paweł Porwol,
Wojewódzki Szpital Chorób Płuc w Wodzisławiu Śl.

archiwalne: zbiory Wojewódzkiego Szpitala Chorób Płuc w Wodzisławiu Śl.,
rodziny dr. J. Janickiego oraz autora

reprodukcje z: Dr Schrader, *Bericht der Volkshelstätte für Lungenkranke im
Regierungsbezirk Oppeln zu Loslau O.-S.*, Loslau 1900; "Powstaniec", R.10.1936, nr 5;
M. Gruszczyk, *Zatrzymane w pamięci. Dawny powiat rybnicki na pocztówce*. Rybnik 2004;
www. Geschichte d. Klinik Waldhof

ISO 9001:2008

